

MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARIDA BOLALARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI

Yunusaliyeva Xumora Sodiqjon qizi

Farg‘ona shahar 9-sonli davlat

Maktabgacha ta’lim tashkiloti

Tarbiyachi uslubchisi

Annotatsiya: *Muloqot inson hayotining eng muhim kategoriyalaridan bo‘lib, ijtimoiy hayotning ifodasi va shartidir. Jamiyatda har qanday shaxsning ishtiroki ortib borishi bilan interaktiv samaradorlik shakllanadi va rivojlanadi. Bu insonga ijtimoiy guruhda mavjud bo‘lish, ijtimoiy hayot ishtirokchilari o‘rtasidagi munosabatlarni tushunish va o‘z maqsadlariga muvaffaqiyatli erishish imkonini beradi. Maqolada ijtimoiy hayotning ifodasi va sharti bo‘lgan inson faoliyatining eng muhim kategoriyalaridan biri sifatida kommunikativ kompetensiyaning bog‘cha yoshidagi bolalarda rivojlantirish nechog‘li muhim ekanligi masalalari ko‘rib chiqiladi.*

Kalit so‘zlar: *kommunikativ kompetensiya, til, adabiyot, muloqot, Dell Xaymus, Chomskiy, muloqotning tashqi rivojlanishi*

Аннотация: *Общение – одна из важнейших категорий жизни человека, оно является выражением и условием общественной жизни. По мере увеличения участия любого человека в жизни общества формируется и развивается интерактивная эффективность. Это позволяет человеку существовать в социальной группе, понимать взаимоотношения между участниками социальной жизни, успешно достигать поставленных целей. В статье рассматривается, насколько важно развивать коммуникативную компетентность у детей дошкольного возраста как одну из важнейших категорий человеческой деятельности, которая является выражением и условием социальной жизни.*

Ключевые слова: *коммуникативная компетентность, язык, литература, общение, Делл Хаймус, Хомский, внешнее развитие общения.*

Abstract: *Communication is one of the most important categories of human life, it is an expression and condition of social life. As the participation of any person in society increases, interactive efficiency is formed and developed. This allows a person to exist in a social group, understand the relationships between participants in social life, and successfully achieve their goals. The article examines how important it is to develop communicative competence in children of kindergarten age as one of the most important categories of human activity, which is an expression and condition of social life.*

Key words: *communicative competence, language, literature, communication, Dell Hymus, Chomsky, external development of communication*

Kommunikativ kompetentsiya juda muhim, chunki u turli darajadagi lingvistik darajadagi odamlarga bir-birlari bilan gaplashish imkonini beradi. Xuddi shunday, u bir-biri bilan yanada ijobiy

o‘zaro munosabatlarga imkon beradi. Misol uchun, o‘smirlar do‘stlari bilan buvisi yoki o‘qituvchisiga qaraganda boshqacha gapirishadi.

Kommunikativ kompetensiyaning to‘rtta asosiy komponenti mavjud. Komponentlar quyidagilardan iborat: lingvistik kompetensiya, sotsiolingvistik kompetensiya, nutqiy kompetensiya va strategik kompetensiya.

Kommunikativ kompetensiya atamasi dastlab 1966 yilda Dell Xayms ismli kishi tomonidan ta‘riflangan. U amerikalik tilshunosning tanqisligiga qarshi munosabat bildirgan. Uning kashfiyoti va odamlarning turli vaziyatlarda qanday gapirishlari haqidagi tushuntirishlari bugungi kunda kommunikativ kompetensiya deb ataladigan narsani shakllantirdi. Kommunikativ kompetensiya ta‘rifi turli xil va mos ijtimoiy sharoitlarda tildan grammatik jihatdan to‘g‘ri foydalanish qobiliyatidir. Kommunikativ kompetensiya modeli muloqotning funktsional qismlari bilan shug‘ullanadi. U xuddi shunday til tizimidan to‘g‘ri foydalanish bilan bog‘liq. Ikkala tomon muvozanatlashganda, tilning ravonligi o‘ynaydi. Oddiy qilib aytganda, kommunikativ kompetensiya odamning boshqa birov bilan qanchalik samarali muloqot qila olishini anglatadi.

Dell Hymes bu atamani dastlab 1966 yilda Noam Xomskiyning ishlash va malaka o‘rtasidagi qarama-qarshiligining tanqisligiga qarshi munosabat bildirganida ishlab chiqdi. Chomskiy ingliz tilini tahlil qilish bilan mashhur amerikalik tilshunos edi. Xayms kompetensiyaning mavhum tushunchasiga murojaat qilish uchun kommunikativ kompetensiyaning etnografik tadqiqotiga sho‘ng‘idi. U odamlarning noyob vaziyatlarda turlicha gapirishini aniqladi, bu ko‘pchilik ijobiy deb qabul qilishi kerak bo‘lgan haqiqatdir. Hymesning ushbu atamani qo‘llashi bugungi kunga aylandi.

Kommunikativ kompetensiya faqat insonning yoshiga, ko‘nikmalar doirasiga va umumiy intellektga bog‘liq. Bu yoshdan yoshga va odamdan odamga farq qilishi mumkin. Quyida kommunikativ kompetensiyaning ikki xil misoli keltirilgan.

Maykl Kanale va Merrill Swain kommunikativ kompetensiya modelini ishlab chiqdilar, u to‘rtta alohida komponentdan iborat: lingvistik, sotsiolingvistik, nutq va strategik. Shaxsga qarab, biri ushbu komponentlarning ikkitasi yoki uchasi yoki to‘rttasida kommunikativ jihatdan malakali bo‘lishi mumkin. Canale va Swain modeli uchun ko‘rib chiqilishi uchun shaxs ushbu komponentlardan kamida bittasida malakali bo‘lishi kerak.

Erta yoshdagi bolalar ta‘limida til va muloqotni rivojlantirish bolalarga boy til muhitini boshdan kechirish imkoniyatini beradi, bu ularga so‘z boyligini kengaytirish, o‘z fikrini ifoda etishda ishonch va ko‘nikmalarni rivojlantirish, turli vaziyatlarda gapirish va tinglash imkonini beradi.

Muloqot qobiliyatlari bolalarga bilim olishga, ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishga, his-tuyg‘ularini ifoda etishga va kundalik faoliyatda ishtirok etishga yordam beradi. Ba‘zi bolalar kognitiv va/yoki jismoniy nuqsonlari tufayli o‘z fikrlarini aniq ifoda etishda yoki ularga aytilayotgan gaplarni tushunishda qiynalishi mumkin.

Bolalar, ota-onalar / tarbiyachilar, hamkasblar va boshqa mutaxassislar bilan samarali ishlash uchun bola tarbiyachisi muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishi kerak. Yaxshi muloqot qobiliyatlari samarali muloqotga yordam beradi. Samarali muloqot odamlarni tinglash, tushunish va ularga javob berishni o‘z ichiga oladi.

Muloqot – bu ikki yoki undan ortiq shaxslar bir-biriga bog‘langan va fikrlar, g‘oyalar va his-tuyg‘ular atrofida ma‘no baham ko‘radigan hamkorlik jarayonidir.[i] Boshqalar bilan muloqot qilishni o‘rganish bolalar rivojlantiradigan eng muhim, ammo murakkab ijtimoiy vositalardan biri bo‘lib,

asosiy poydevor hisoblanadi. barcha insonlar uchun o‘rganish, rivojlanish va farovonlik uchun. Bolalarda muloqotning rivojlanishi tug‘ilishdan boshlanadi - haqiqatan ham, u bachadonda boshlanishi mumkinligi haqida dalillar mavjud. Bu ularning hayotidagi muhim odamlar tomonidan shakllantiriladi va ular boshdan kechirgan madaniyatlar bilan uzviy bog‘liqdir.

Muloqot, shuningdek, ma’lumot almashishni o‘z ichiga oladi. Bolalar o‘zlarini gapirish, imo-ishoralar, imo-ishoralar tili, rasm belgilari, chizish yoki yozish kabi turli yo‘llar bilan ifoda etishlari mumkin. Ba’zi madaniyatlarda qosh ko‘tarish kabi mimika yoki "ko‘z bilan gaplashish" dan foydalanish ham aytilmagan xabarlarni etkazishi mumkin. Chaqaloqlar va chaqaloqlar so‘z va jummalarni ishlatishdan oldin turli xil ifoda shakllaridan, jumladan imo-ishoralar, tovushlar, shovqinlar va teginishlar yordamida muloqot qilishadi.

Muloqot, shuningdek, bolalarning ma’lum bir vaziyatda ma’noni tushunish yoki tushunish usullarini o‘z ichiga oladi. Bolalar buni qarash, tinglash va tilni tushunish orqali boshqalar bilan muloqot qilish orqali o‘rganishadi. Ular, shuningdek, muloqotning og‘zaki va so‘zsiz shakllaridan foydalangan holda odamlarning kontekstda qanday munosabatda bo‘lishlari haqida ijtimoiy tushunchani rivojlantiradilar.

Muloqot va uning rivojlanishini joylashuv, madaniy kontekstlarda ko‘rib chiqish zarur bo‘lsa-da, barcha jamoalar uchun umumiy bo‘lgan muloqotning asosiy jihatlari mavjud, jumladan nutq, til, savodxonlik va kommunikativ kompetensiya. Bu atamalar ba’zan bir-birining o‘rnida ishlatiladi, lekin aslida aloqaning turli, ammo o‘zaro bog‘liq tomonlarini anglatadi. Bu qirralarning o‘ziga xos jarayonlari bor, ular bolalar boshqalar bilan ijtimoiy o‘zaro munosabatlarni boshdan kechirganlarida bilib oladilar. Muloqotning ushbu turli jihatlarini tushunish o‘qituvchilarga har bir bolaning ta’lim muassasalaridagi o‘zaro munosabatlariga qo‘shadigan potentsial hissasini tan olishda yordam berishi mumkin.

Kommunikativ kompetensiya bolalarning lingvistik bilim va ko‘nikmalarini tan oladi va ijtimoiy vaziyatlarda boshqalar bilan ma’no almashish va tushunish uchun ushbu resurslardan samarali foydalanish qobiliyatini ta’kidlaydi. [vi] Kommunikativ kompetensiya tushunchasi tilning pragmatik tarkibiy qismiga mos keladi, bunda bolaning kommunikativ harakatlari ularning niyati, maqsadi yoki ijtimoiy kontekstdagi vazifasi nuqtai nazaridan ko‘rib chiqiladi.[vii] Bolalar ijtimoiy o‘zaro aloqada bo‘lganda, ular o‘z-o‘zini rivojlantirish qobiliyati rivojlanadi. muayyan maqsadlarda nima, qaerda va kim bilan muloqot qilishni tushunish, shuningdek, turli auditoriyalar yoki kontekstlarga moslashish uchun ularning muloqot uslubini qanday moslashtirish. Kommunikativ kompetensiya bolaning lingvistik shakli va mazmunini va ular ushbu resurslardan, shuningdek, imo-ishora, yuz ifodasi, o‘qish, yozish yoki chizish kabi samarali muloqot qilish uchun foydalanish usullarini tan oladi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bolalarning til va muloqotdagi qobiliyatlari ularning har tomonlama rivojlanishi va farovonligiga asoslanadi. Muloqot ko‘nikmalari nafaqat bolalarning kognitiv va kontseptual rivojlanishi uchun, balki ularning ijtimoiy, hissiy va madaniy xabardorligi va tushunishi uchun juda muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Allen, V.F. (1993), *TECHNIQUES IN VOCABULARY TEACHING*, Oxford University Press, New York.

2. Carter, R. (1987), VOCABULARY, Rutledge, London.
3. French, F.G. (1972), TEACHING OF ENGLISH AS AN INTERNATIONAL LANGUAGE, Oxford University Press, London.
4. Gokak, V.K. (1964), ENGLISH IN INDIA-ITS PRESENT AND FUTURE, Asia Publishing House, New York.
5. Harmer, J (1991), THE PRACTICE OF ENGLISH LANGUAGE TEACHING, Longman, New York.
6. Lewis, M. (1993), THE LEXICAL APPROACH, Language Teaching Publication, England.
7. McCarthy, M. (1988), VOCABULARY, Oxford University Press, Oxford.
8. Morgan, J. and Mario, R. (1987), VOCABULARY, Oxford University Press, Oxford.
9. Nation, I.S.P. (1978), ‘Translation and the Teaching of Meaning: Some Techniques’ ELT JOURNAL, Vol.32
10. Partridge, Susan Eunice (2012). Unravelling reading : evaluating the effectiveness of strategies used to support adults’ reading skills. EdD thesis The Open University
11. Fetsi Esma (2018)New Trends in Reading-Writing Integration to Enhance Students’ Performance in Writing.
12. Ramesh Prasad Adhikary(2020) Effectiveness of Content–based Instruction in Teaching Reading
13. Naemeh Nahavandi (2011)The Effect of Task-based Activities on EFL Learners' Reading Comprehension
14. Bi Qiumin, A New Model of Mobile Reading: Interest-based and Social-based Social Reading. Research on Publishing and Distribution. Vol. 32(2013) No.4, p. 49-52
15. <https://huntsd.org/wp-content/uploads/2016/08/SSR-Expectations-2016-17-Anders.pdf>
16. Parodi, G. (2007). Reading-writing connections: Discourse-oriented research. Reading and Writing, 20: 225-250.